

Hasta haklarında gelinen nokta: Hasta hakları versus çalışan hakları

Yrd. Doç. Dr. Harun Kırılmaz

1978 yılında Konya'da doğdu. İlk ve orta öğretimini Konya'da tamamladı. 2000 yılında Selçuk Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu. 2012 yılında Sakarya Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalında doktorasını tamamladı. 2001-2012 yılları arasında Sağlık Bakanlığı'nda çeşitli kademelerde görev yaptıktan sonra, 2012 yılında Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümüne Yardımcı Doçent olarak atandı.

nsan haklarının bir uzantısı olan hasta hakları, insan haklarının sağlık hizmetlerine uygulanması olarak değerlendirilebilir. Hasta hakları, kaynağını uluslararası insan hakları belgeleri ve sözleşmelerinden almaktadır. Hasta hakları, kişinin devletten ve toplumdan hem sürekli iyilik halinin sağlanmasını hem de hastalandığında tedavisinin sağlanmasını isteme hakkı olan "sağlık hakkı"nın tamamlayıcı unsurlarındandır.

İnsan odaklı sağlık hizmeti sunumunda önemli bir bileşen olan hasta hakları kavramının, sağlık sisteminin bir sonucu olarak 1970'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ortaya çıktığı görülmektedir. Dünya Tıp Birliği ve Dünya Sağlık Örgütü gibi uluslararası kuruluşların etkisiyle hasta hakları ile ilgili düzenlemeler ve uygulamalar farklı ülkelere yayılmış, aynı zamanda sağlık kurumlarının ve vatandaşların bu konuda farkındalık düzeyleri artmıştır. Türkiye'de ise 1998 yılında "Hasta Hakları Yönetmeliği"nin yürürlüğe girmesine kadar çeşitli düzenlemeler yapılmakla birlikte, hasta haklarını sistematik olarak ele alan ve geniş kapsamlı yasal ve organizasyonel çalışmalar hayata geçirilememiştir. Bu açıdan Hasta Hakları Yönetmeliği, Türkiye'de hasta hakları alanında bir milat kabul edilmektedir.

Bu çalışmada hasta hakları kavramının ortaya çıkışı, bu alandaki düzenlemeler ve uygulamalar hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Dünyada hasta hakları kavramının ortaya çıkışı ve bu alanda uluslararası kuruluşlar tarafından yayınlanan bildirgelerden Amerikan Hastaneler Birliği tarafından ilen edilen "Hasta Hakları Beyannamesi"nden bahsedilmiş ve Türkiye'de "Hasta Hakları Yönetmeliği" öncesi ve sonrasında hasta hakları alanında uygulamalar incelenmiştir. Son olarak, 2011 yılında yürürlüğe giren ve Sağlık Bakanlığı ile bağlı kuruluşlarının teşkilat, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenleyen Kanun Hükmünde Kararnamede hasta hakları ile ilgili düzenlemelere değinilerek, bu konuda gelinen nokta tartışılmaya çalışılmıştır.

1. Dünyada hasta haklarının gelişimi

Sağlık hakkından yararlanmak isteyen hastalar, sağlık hizmeti veren kurum ya da kişilere başvurumaktadırlar. Sağlık sisteminin karmaşıklığı, sağlık hizmetlerinin pahalı olması, hastanın başvurduğu kişi veya kurum karşısında daha zayıf bir konumda olması nedenlerine bağlı olarak, hastaların insan haklarına uygun hizmet almaları güçleşmektedir. Hasta-

ların insan haklarına uygun koşullarda sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamak amacıyla, insan haklarının sağlık alanına uyarlanması gündeme gelmiştir. Bu amaçla insan hakları, hastalar özelinde değerlendirilerek hasta hakları kavramı tartışılmaya başlanmıştır.

Hasta hakları ile ilgili ilk çalışmaların ABD'de başladığı kabul edilmektedir. Sağlık sistemi içinde hastanelerin ağırlığının artması ile birlikte, hasta haklarından daha çok söz edildiği görülmektedir. ABD'de 1970'li yılların başında mahkeme kararlarında hekim-hasta ilişkisinin bir iş ilişkisi olmadığı, güvene dayanan bir ilişki türü olduğuna değinilmiştir. Buna göre hasta hekimden yardım talep eder; hekim bu talebi karşılamak amacıyla gerçekleştirdiği faaliyetler sırasında bazı sorumlulukları da üstlenmektedir. Bu sorumlulukların içinde hekimin tıbbi müdahaleden önce yarar ve sakıncaları konusunda hastayı bilgilendirmesi vardır. Hasta bu bilgilendirme sonucunda müdahaleyi onaylarsa tıbbi müdahalenin gerçekleştirilebileceği ifade edilmiştir. Böylelikle "bilgilendirilmiş/aydınlatılmış onam hakkı" yargı kararlarında yer almaya başlamıştır.

Aynı yıllarda ABD'de hastanelerle ilgili standartlar gözden geçirilmeye başlan-

Yaklaşık yarım asırlık bir geçmişe sahip olan hasta hakları uygulamalarının, günümüzde dünyada ve Türkiye’de belli bir noktaya geldiği görülmektedir. İnsan odaklı kamu hizmeti anlayışının benimsenmesi, sağlık hizmetlerinde paradigma değişimi, teknolojik gelişmeler, eğitim düzeyinin artması, hekim-hasta arasındaki bilgi asimetrisinin hasta lehine değişime uğraması, kamu ve özel sağlık sektörünün gelişmesi gibi faktörler hasta haklarının önem kazanmasında ve yerleşmesinde etkili oldu.

miştir. Bu çalışmalar çerçevesinde ele alınan konular arasında hasta hakları doğrudan yer almasa da gizlilik, bilgilendirme, aydınlatılmış onam, hastaların eşit ve insancıl tedavi edilmeleri gibi konulara da yer verilmiştir. Bu süreçte Amerikan Hastaneler Birliği (American Hospital Association) 1973 yılında “Hasta Hakları Beyannamesi”ni (A Patient’s Bill of Rights) yayınlamıştır. Amerikan Hastaneler Birliği’nin ilan ettiği hasta hakları şöyle özetlenebilir:

- Hasta, tedavisi ve bakımı süresince “saygı görme” hakkına sahiptir.
- Hasta hekiminden hastalığı ile ilgili tanı, tedavi ve hastalığının aşamaları ile ilgili güncel bilgileri, anlayacağı bir dille alma hakkına sahiptir. Bu bilgilerin hastaya verilmesinin tıbbi açıdan önerilmediği durumlarda gerekli bilgiler hasta adına yetkili olan bir kişiye verilmelidir. Hasta kendi tedavisi ve bakımını düzenleyen hekimin adını bilme hakkına sahiptir.
- Hasta herhangi bir tedavi ve/veya yöneme başlanmadan önce hekiminden gerekli olan bilgiyi aldıktan sonra aydınlatılmış onamını verme hakkına sahiptir. Acil durumlar hariç, hastanın tedavisi veya bakımının anlamlı alternatifleri olması durumunda veya hastanın tıbbi alternatifler konusunda bilgi istemediği durumda hastanın bu bilgilere ulaşma

hakkı vardır. Hastanın aynı zamanda bu tedavi veya yöntemlerden sorumlu olan kişilerin isimlerini bilme hakkı vardır.

- Hasta yasaların izin verdiği oranda tedaviyi reddetme hakkına sahiptir. Hasta bu tutumunun tıbbi sonuçları hakkında bilgilendirilmelidir.
- Hasta tıbbi bakım sürecindeki konuların mahremiyet olarak değerlendirilmesi hakkına sahiptir. Olgu tartışması, konsültasyon, muayene ve tedaviler gizli tutulmalıdır. Hastanın bakımı ile doğrudan ilgili olmayan kişilerin bu süreçte bulunmaları hastanın iznine bağlıdır.
- Hasta kendi bakımı ile ilgili tüm iletişim ve belgelerin gizli tutulmasını bekleme hakkına sahiptir.
- Hastanın, hastanenin olanakları ölçüsünde, talep ettiği hizmetlerin karşılanmasını bekleme hakkına sahiptir. Hastane, olgunun aciliyet göstermesi durumunda olguyu değerlendirmeli, gerekli hizmeti vermeli ve/veya başka bir hastaneye sevkini yapmalıdır. Hasta, tıbben uygun olması durumunda, alternatiflerin ve sevkini, gerekliliği konusunda tam olarak aydınlatıldıktan ve açıklama yapıldıktan sonra başka bir hastaneye sevk edilebilir. Hastanın sevk edileceği hastanenin, önceden sevkini kabul etmesi gerekir.
- Hasta kendi tıbbi bakımını ilgilendirmesi nedeniyle, mevcut hastane ile diğer hastane arasında kurulan her türlü ilişki ile ilgili bilgiyi elde etme hakkına sahiptir. Hasta kendi tedavisini ilgilendirmesi nedeniyle, ilgili hastanedeki meslektaşlar arası kurulan ilişkilerde bu bireylerin isimlerini öğrenme hakkına sahiptir.
- Hastanede hastanın tedavisi veya bakımının etkileneceği konularda insan üzerinde araştırma uygulanıyor veya bununla ilgisi bulunuyorsa, hasta bu konuda öneri alma hakkına sahiptir. Hastanın klinik araştırmalara katılmayı reddetme hakkı vardır.
- Hastaların, tıbbi bakımlarının sürekliliğini bekleme hakları vardır. Hastalar, hekimlerin muayene saatlerini ve ne zaman nerede bulunacaklarını önceden bilme hakkına sahiptir. Hastanın, hekimi tarafından bilgilendirileceği bir işleyişin hastane tarafından sağlanmasını bekleme hakkı vardır.
- Hasta, faturasını inceleme ve bu konuda açıklama yapılmasını isteme hakkına sahiptir.
- Hasta, kendisine uygulanacak hastane kurallarını ve düzenlemelerini bilme hakkına sahiptir.

Hasta hakları ile ilgili yayınlanan ilk belge olan Hasta Hakları Beyannamesi, ABD kapsamında olmasına rağmen günümüzde kabul edilen değerlere yer vermesi nedeniyle hasta hakları konusunda önemli bir belgedir. 12

maddeden oluşan bu beyanname kısa kararlar içermesine rağmen hasta hakları ile ilgili temel kavramları gündeme getirmesi nedeniyle hasta hakları ile ilgili önemli bir aşamadır.

Hasta hakları ile ilgili çalışmalar ABD ile sınırlı kalmamış, 1975 yılında Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi hasta hakları ile ilgili öneriler taslağı hazırlamıştır. Daha çok yaşamlarının son döneminde olan hastalar ile ilgili olan bu taslakta hastaların acılarının giderilmesi ve ölüm sürecindeki hastaların bu sürece hazırlanması önerilmiştir. Ayrıca hastaların talep etmesi halinde hastalıkları ve tedavileri hakkında tam olarak aydınlatılmaları, hastaneye girerken rutin uygulamalar, yöntemler ve hastanenin sahip olduğu cihazlar hakkında bilgilendirilmelerinin gerekliliği vurgulanmıştır. Bu raporun açıklayıcı metninde temel haklar, hastanelerin daha insancıl ve hastaların onurlarına daha fazla saygı gösterilmesini güvence altına alan kurumlar olarak tanınmasını ve hastaların özgürlük hakları, bireysel onur, bilgilendirme hakkı, uygun tedavi hakkı ve acı çekmeme hakkının tanınmasını gündeme getirmiştir. 1976 yılında bir öneri olarak resmileşen bu belge aynı zamanda Avrupa’da “ölümün tanımlanması” konusunda da bir kriter oluşturmuştur.

Avrupa Konseyi’nin daha sonra yayınladığı belgelerde de doğrudan ya da dolaylı olarak hasta hakları ile ilgili maddelere yer verilmiştir. 1997 yılında tıbbi verilerin korunması konusundaki öneri (Recommendation on the Protection of Medical Data) üye ülkelere hastaların mahremiyet hakları, doğmamış çocuklara ait veriler ile genetik verilerin elde edilmesi, hasta verilerinin güvenliğinin sağlanması, onam gibi konularda standartların çerçevesini çizmiştir.

Hasta hakları ile ilgili bu gelişmelerin ardından uluslararası platformlarda da hasta hakları konusunda bildireler yayımlanmıştır:

- Dünya Tıp Birliği’nin 1981’de Portekiz’de gerçekleştirdiği 34. Genel Kurulu’nda benimsediği “Lizbon Bildirgesi”,
- Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Ofisi’nin 1994’te Amsterdam’da gerçekleştirdiği toplantıda kabul edilen “Avrupa’da Hasta Haklarının Geliştirilmesi Bildirgesi” (Amsterdam Bildirgesi),
- Dünya Tıp Birliği’nin 1995’te Bali’de gerçekleştirdiği toplantıda kabul edilen “Lizbon Bildirgesi II”

Bu belgeler ele alındığında, hasta haklarının gelişimi sürecinde Dünya Sağlık Örgütü’nün ve Dünya Tıp Birliği’nin önemli katkılar sağladığı görülmektedir.

2. Türkiye’de hasta haklarının gelişimi

1970’li yıllarda ABD’de gündeme gelen hasta hakları, 1980’li yılların sonunda Türkiye’de de tartışılmaya başlanmıştır. Ancak Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sağlık hizmetlerini düzenlemek üzere yürürlüğe giren yasal düzenlemelerde temel insan hakları çerçevesinde bazı hasta haklarına da yer verildiği görülmektedir. İlgili yasal düzenlemelerde yer alan hükümlerin bazıları doğrudan hasta hakkı olarak belirtilmesi de “hastanın özel yaşamına saygı”, “hastanın bilgilendirildikten sonra tıbbi müdahaleyi kabul veya ret hakkı”, “herkesin eşit şekilde sağlık hizmetinden yararlanma hakkı”, “sağlık hizmetlerine erişim hakkı” gibi temel hasta haklarına yer verilmiştir.

1998 yılında yürürlüğe giren “Hasta Hakları Yönetmeliği” öncesinde hasta hakları konusunda sistematik ve kurumsal çalışmalar yaygın olmamakla birlikte, anayasa başta olmak üzere çeşitli yasa ve alt mevzuatta dolaylı da olsa birtakım düzenlemelerin yer aldığı görülmektedir. Söz konusu düzenlemelerin yer aldığı mevzuat kronolojik olarak şu şekilde sıralanabilir:

- Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı icrasına Dair Kanun
- Umumi Hıfzıssıhha Kanunu
- Tıbbi Deontoloji Tüzüğü
- Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun

- Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun
- Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Teşkilatı ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname
- Nüfus Planlaması Hakkında Kanun
- Poliklinik Hizmetlerinin Yeniden Yapılandırılması Genelgesi
- Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği
- Sağlık Hizmet Sunumunda Poliklinik Hizmetlerinin Hastaların Hekim Seçmesine ve Değiştirmesine İmkân Verecek Şekilde Düzenlenmesi Hakkında Yönerge
- Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

1928 tarihli “Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı icrasına Dair Kanun”da, sağlık hizmetlerinin verilmesinde görev alan kişilerin mesleklerini yürütme koşulları ve sahip olmaları gereken özellikler ile ilgili hükümler yer almakta, hekimlerin tıbbi müdahaleden önce hastanın onamını almaları zorunluluğu getiren hüküm bulunmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında sağlık sorunları ile mücadele amacıyla 1930 yılında çıkarılan “Umumi Hıfzıssıhha Kanunu”yla sağlık hizmetleri devlete bir kamu görevi olarak verilmiş ve bu kanunla herkese sağlıklı yaşama ve sağlık hizmetlerinden faydalanma hakkı tanınmıştır.

1960 yılında yürürlüğe giren “Tıbbi Deontoloji Tüzüğü”nde temel hasta haklarını sağlayıcı yönde hükümler bulunmaktadır.

Hasta hakları konusunda belli bir mesafe alınmakla birlikte, konunun temel aktörlerinden biri olan sağlık çalışanlarının hakları konusunun ikinci planda kaldığı ve bu durumun hasta hakları uygulamalarını dolaylı olarak olumsuz şekilde etkilediği düşünülmektedir.

Hasta hakları ve çalışan haklarını birbirinden ayrı düşünmemek gerektiği ve çalışan haklarının dolaylı olarak hasta haklarını olumlu yönde etkileyeceği ortadadır. Hâlihazırda hasta haklarında belli bir noktaya gelinmekle birlikte, çalışan haklarına verilecek önemle birlikte daha üst seviyelere gelineceğini söylemek mümkündür.

Hekimlerin uymakla yükümlü oldukları kuralların belirlendiği bu tüzüğün bazı maddeleri doğrudan hasta hakları ile ilgilidir. 1961 yılında yürürlüğe giren "Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun"un amacında "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde bir hak olarak tanınan sağlık hizmetlerinden faydalanmanın sosyal adalete uygun bir şekilde ifasını sağlamak maksadıyla tababet ve tababetle ilgili hizmetler bu kanun çerçevesinde hazırlanacak bir program dâhilinde sosyalleştirilecektir" ibaresine yer verilmiştir. Herkesin sağlık hizmetinden eşit bir şekilde yararlanmasını ve herkese sağlık hizmetlerine erişim hakkının sağlanmasını hüküm altına alan bu kanunu da hasta hakları çerçevesinde değerlendirmek mümkündür.

1961 Anayasası sosyal devlet ilkesini kabul etmiş ve bu çerçevede sağlık hakkını bütün vatandaşlara tanımıştır: "Devlet herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesini ve tıbbi bakım görmesini sağlamakla görevlidir. Devlet, yoksul veya dar geliri ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirler alır." Bu madde ile sağlık hakkının temini devlete bir görev olarak yüklenmiştir. Sağlık hizmetlerinin anayasal bir düzenleme ile devlete bir ödev olarak yüklenmiş, herkese eşit ve adaletli bir şekilde sağlık hizmetlerinden yararlanma imkânının sağlanması amaçlanmıştır.

1979 tarihinde yürürlüğe giren "Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun" bilgilendirilmiş onam üzerinde önemle durmuştur. Kişiden onamın alınması sırasında hastanın bilgilendirilmesi gereği açıkça düzenlenmiştir. Organ verecek kişinin onamının alınması şekil şartına bağlanmış, yazılı ve imzalı belge

yanında iki şahidin bulunması da şart koşulmuştur.

1982 Anayasası'nın yaşama hakkını düzenleyen, "Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz." hükmü, kişinin vücut bütünlüğüne güvence altına alınırken kişinin tıbbi deneylere tabi tutulabilmesi için onamının alınmasının da şart olduğu, onamı dışında tıbbi deneylere tabi tutulamayacağını açıkça belirtmiştir.

1961 Anayasası gibi sosyal devlet ilkesini benimseyen 1982 Anayasası da sağlık hakkını tanımıştır. 1982 Anayasası'nın 56. maddesi; "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir. Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlardan yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir." ifadesiyle sağlık hizmetlerini devlete bir ödev olarak yüklemiştir.

1983 yılında yürürlüğe giren "Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Teşkilatı ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname", herkese sağlık hizmetlerinin sağlanabilmesi için gerekli planlamanın sağlanmasını amaçlamakta olup, bu düzenleme vatandaşların sağlık hizmetlerine erişebilmesi hakkının sağlanması bakımından önemli bir düzenlemedir.

1983 yılında yürürlüğe giren "Nüfus Planlaması Hakkında Kanun"da ise tıbbi müdahalelerde hastanın onamının alınması konusu üzerinde ayrıca durulmuştur. Söz konusu düzenlemede kişinin onamının alınmayacağı bazı durumlar belirtilerek onam almadan yapılabilecek işlemler sınırlandırılmıştır. Kürtaj ve sterilizasyon girişimlerinde kişinin onamının alınmasının gerekliliği özellikle vurgulanmıştır.

Hekim seçme hakkının kullanılabilmesi için hastanelerdeki poliklinik oda sayılarının artırılması amacıyla "Hekim Seçme Uygulaması" çalışmaları ise 2004 yılında başlatılmıştır. Bu kapsamda 8 Eylül 2004 tarihinde 2004/117 sayılı "Poliklinik Hizmetlerinin Yeniden Yapılandırılması Genelgesi" yayımlanmıştır. Bu kapsamda ilgili Genelgede belirtilen şartları sağlayan hastaneler "Hekim Seçme Hakkı Logosunu" hastanelerine asmaya başlamışlardır. Mayıs 2005'te Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönet-

meliğine "Yataklı tedavi kurumlarında mevcut her klinisyen uzmanın poliklinik hizmeti vermesine yönelik düzenleme yapılarak hastaların hekim seçmesine imkân sağlanır." maddesi eklenmiştir.

Hastaların sağlık hizmeti alacağı veya almakta olduğu hekimi serbestçe seçmesine, değiştirmesine, sağlık kurumlarındaki hekimlerin buna uygun poliklinik hizmeti vermesine yönelik tedbirlerin alınmasına ve bu amaçla gerekli hizmet, fizik ve personel altyapısının oluşturulmasına ilişkin usul ve esasları belirlemek amacıyla 17 Ekim 2007 tarihinde 9379 Sayılı Makam Oluruyla "Sağlık Hizmet Sunumunda Poliklinik Hizmetlerinin Hastaların Hekim Seçmesine ve Değiştirmesine İmkân Verecek Şekilde Düzenlenmesi Hakkında Yönerge" yayımlanmıştır.

2011 yılında yürürlüğe giren ve Sağlık Bakanlığı ile bağlı kuruluşlarının teşkilat, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenleyen Kanun Hükmünde Kararnamede Sağlık Bakanlığının görevinin; herkesin bedenî, zihnî ve sosyal bakımdan tam bir iyilik hâli içinde hayatını sürdürmesini sağlamak olduğu belirtilmiş, sağlık hizmetlerinin ülke genelinde eşit sunumunun sağlanması ile ilgili olarak Bakanlığın sağlık sistemini yöneteceği ve politikaları belirleyeceği ifade edilmiştir.

663 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede hasta hakları ile ilgili olarak aşağıdaki düzenlemelerin yer aldığı görülmektedir:

- "Hasta hakları ile hasta ve çalışan güvenliğine yönelik düzenleme yapılması"
- "Sağlık meslek mensuplarının meslekî yeterlilik ve etik eğitimi ile hasta hakları eğitimine tâbi tutulması"
- "Hasta hakları uygulamalarına veya etik ilkelere aykırı davranışı sebebiyle ikiden fazla yazılı ikaz edilen veya ilgili mevzuatına göre disiplin cezası uygulanan sağlık meslek mensubunun hasta hakları veya etik ilkeler eğitim programına tâbi tutulması"
- "Sağlık kuruluşlarında hasta haklarına, hasta ve çalışanların sağlığına ve güvenliğine yönelik iyileştirme çalışmaları yapılması"
- "Hasta hakları, hasta ve çalışan memnuniyeti ve hastaların sosyal ihtiyaçlarına yönelik hizmetlerin geliştirilmesi, tıp ve kamu görevlileri etik ilkelerinin uygulanması"

3. Hasta hakları yönetmeliği

1998 yılında yürürlüğe giren "Hasta Hakları Yönetmeliği" hasta haklarını somut olarak göstermek ve sağlık hizmeti verilen bütün kurum ve kuruluşlarda ve sağlık kurum ve kuruluşları dışında

sağlık hizmeti verilen hallerde, insan haysiyetine yakışır şekilde herkesin hasta haklarından faydalanabilmesine, hak ihlallerinden korunabilmesine ve gerektiğinde hukuki korunma yollarını fiilen kullanabilmesine dair usul ve esasları düzenlemek amacı ile hazırlanmıştır.

Söz konusu Yönetmelikte hasta hakları altı ana başlık altında ele alınmıştır:

- Sağlık Hizmetlerinden Faydalanma Hakkı
- Sağlık Durumu ile İlgili Bilgi Alma Hakkı
- Hasta Haklarının Korunması
- Tıbbi Müdahalede Hastanın Rızası
- Tıbbi Araştırmalar
- Diğer Haklar (Güvenliğin sağlanması, dini vecibeleri yerine getirebilme, insani değerlere saygı gösterilmesi, ziyaret, refakatçi bulundurma)

Sonuç

Yaklaşık yarım asırlık bir geçmişe sahip olan hasta hakları uygulamalarının, günümüzde dünyada ve Türkiye’de belli bir noktaya geldiği görülmektedir. İnsan odaklı kamu hizmeti anlayışının benimsenmesi, sağlık hizmetlerinde paradigma değişimi, teknolojik gelişmeler, eğitim düzeyinin artması, hekim-hasta arasındaki bilgi asimetrisinin hasta lehine değişime uğraması, kamu ve özel sağlık sektörünün gelişmesi gibi faktörlerin hasta haklarının önem kazanmasında ve yerleşmesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Kuşkusuz sağlık yöneticilerinin ve sağlık çalışanlarının bu konuda daha bilinçli olmaları da, sağlık hizmeti sunumunda hasta haklarının ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Benzer şekilde hasta ve hasta yakınlarının sağlık hizmetlerinde edilgen konumdan etkin konuma geçmeleri ve söz sahibi olmaları da, hasta hakları konusunda farkındalık kazanmalarında etkili olmuştur. Gerek sağlık yöneticileri ve sağlık personelinin sağlık hizmetleri sunumunda zihniyet değişiminin, gerekse de vatandaşların sağlık hizmetlerinden faydalanmasında bakış açısı değişiminin hasta haklarının ön plana çıkmasında rol oynadığını söylemek mümkündür.

Hasta hakları konusunda belli bir mesafe alınmakla birlikte, konunun temel aktörlerinden biri olan sağlık çalışanlarının hakları konusunun ikinci planda kaldığı ve bu durumun hasta hakları uygulamalarını dolaylı olarak olumsuz şekilde etkilediği düşünülmektedir. Türkiye’de sağlık hizmetlerine erişim konusunda atılan adımlar vatandaşların memnuniyetini olumlu yönde etkilemiş ve hasta odaklı sağlık hizmeti anlayışının yerleşmesini sağlamıştır. Ancak hasta odaklı sağlık hizmeti iklimi, beraberinde sağlık çalışanları açısından birtakım

problemleri de getirmiştir. Nitekim ağır çalışma koşulları, Hasta Hakları Birimi, SABİM veya BİMER’e yapılan şikâyetler, hasta ve hasta yakınları ile yaşanan çatışma, hasta ve hasta yakınları tarafından uygulanan şiddet olayları sağlık çalışanlarının motivasyonunu ve kurumsal bağlılığını olumsuz yönde etkilediği gibi dolaylı olarak hasta haklarına da zarar vermektedir.

Beyaz Kod, Çalışan Hakları ve Güvenliği Birimi, Hasta ve Çalışan Güvenliğinin Sağlanmasına Dair Yönetmelik, Çalışan Güvenliğinin Sağlanması Genelgesi gibi Sağlık Bakanlığı tarafından son dönemde hayata geçirilen düzenleme ve uygulamaların, sağlık çalışanı haklarının kurumsallaşmasını sağlayacağı ve zaman içinde kayda değer iyileşmelerin görüleceği düşünülmektedir. Sonuç olarak; hasta hakları ve çalışan haklarını birbirinden ayrı düşünmemek gerektiği ve çalışan haklarının dolaylı olarak hasta haklarını olumlu yönde etkileyeceği ortadadır. Hâlihazırda hasta haklarında belli bir noktaya gelinmekle birlikte, çalışan haklarına verilecek önemle birlikte daha üst seviyelere gelineceğini söylemek mümkündür.

Kaynaklar

- Angell, Marcia (2000), "Patients' Rights Bills and Other Futile Gestures", *The New England Journal of Medicine*, Vol 342, No 22, p. 1663-1664.
- Alan, Sultan ve Erbay, Hasan (2011), "Tıp Etiği Açısından Ambulans Hizmetlerinde Hasta Mahremiyeti", *Akademik Acil Tıp Dergisi*, Vol 10, No 1, s. 33-38.
- Annas, George J. (2004), *The Rights of Patients*, 3rd Edition, NYU Press, New York.
- Annas, George J. (1998), "A National Bill of Patients' Rights", *The New England Journal of Medicine*, Vol 338, No 10, p. 695-699.
- Annas, George J. (1978), "Patients' Rights Movement", Editör: W. T. Reich, *Encyclopedia of Bioethics*, Vol 3, p. 1201-1203, The Free Press, New York.
- Aydemir, İshak ve Özhan, Ali (2011), "Hasta Hakları Uygulamalarının Hasta ve Yakınları Tarafından Değerlendirilmesi", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt 22, Sayı 1, s. 85-104.
- Aydın, Nizamettin (2008), "Hasta Haklarının Hukuki Boyutu ve Korunma Yolları", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 22, s. 297-326.
- Çakmakçı, Metin ve Akalın, H. Erdal (2011), *Hasta Güvenliği: Türkiye ve Dünya*, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ankara.
- Çobanoğlu, Nesrin (2009), *Kuramsal ve Uygulamalı Tıp Etiği*, Eflatun Yayınevi, Ankara.
- Er, Ünal (2008), *Sağlık Hukuku*, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Ersoy, Nermin (2012), "Tıp'ta Mahremiyet: Kapsamı ve İstisnaları", Editör: Nazmi Zengin, *Sağlık Çalışanı - Hasta İlişkisinde Güncel Konular*, s. 19-30, Kardelen Yayınları, Konya.
- Görkey, Şefik (2002), "Hasta Hakları", Editörler: Hüsrev Hatemi ve Hanzade Doğan, *Medikal Etik, Tıp Organizasyonunda Etik ve Hukuk*, s. 100-126, Yüce Yayınları, İstanbul.
- Güler, Mustafa (2001), *Hekimler ve Tabip Odası*

Yöneticileri İçin Mevzuat, 3. Baskı, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ankara.

Günay, Osman; Naçar, Melis; Horoz, Duygu; Özdemir, Murat; Çıtlı, Rıza; Mutlu, Şule; Borlu, Arda ve Akpınar, Fatma (2007), "Erciyes Üniversitesi Hastanesinde Yatan Hastaların Hasta Hakları Konusundaki Bilgi Düzeyi", *Erciyes Tıp Dergisi*, Cilt 29, Sayı 4, s. 303-311.

Hakeri, Hakan (2013), *Tıp Hukuku*, 7. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara.

Hakeri, Hakan; Ünver, Yener ve Yenerer Çakmut, Özlem (2010), *Tıp / Sağlık Hukuku Mevzuatı*, Seçkin Yayınları, Ankara.

Hatun, Şükrü (1995), *Hasta Hakları Temel Belgeler*, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ankara.

Kalender, Ahmet ve Uludağ, Ayhan (2004), "Sağlık Hizmetlerinin Yürütülmesinde Doktor-Hasta İlişkisinin Rolü", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 37, Sayı 4, s. 117-132.

Kıdık, Levent Bekir ve Keskinoğlu, Pembe (2008), "İzmir İlindeki Devlet Hastanelerine Hasta Hakları Başvurularının Değerlendirilmesi", *İzmir Tepecik Eğitim Hastanesi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 3, s. 140-146.

Kılıç, Mineş ve Avdal, Elif Ünsal (2011), "Güncel Tıp Etiğinin Felsefi Temelleri Üzerine Bir Deneme", *Kaygı/ Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi*, Sayı 17, s. 175-184.

Oğuz, N. Yasemin (1997), "Hasta Hakları Alanındaki Gelişmeler ve Değişimler", *Türkiye Klinikleri Tıbbi Etik Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, s. 50-55.

Özer, Ali ve Günay, Osman (2007), "Kayseri İl Merkezinde Çalışan Hekimlerin Hasta Hakları Konusundaki Bilgi Düzeyleri", *Erciyes Tıp Dergisi*, Cilt 29, Sayı 1, s. 56-63.

Sert, Gürkan (2004), *Hasta Hakları*, Babil Yayınları, İstanbul.

Sütlaş, Mustafa (2000), *Hasta ve Hasta Yakını Hakları*, Berdan Matbaası, İstanbul.

Teke, Abdülkadir; Uçar, Muharrem; Demir, Cesim; Çelen, Özyay ve Karaalp, Turgut (2007), "Bir Eğitim Hastanesinde Görev Yapan Hemşirelerin Hasta Hakları Konusundaki Bilgi ve Tutumlarının Değerlendirilmesi", *Türk Silahlı Kuvvetleri Koruyucu Hekimlik Bülteni*, Cilt 6, Sayı 4, s. 259-266.

Turla, Ahmet; Karaarslan Şirin, Emine ve Köprülü, Hülya (2006), "Tıbbi Uygulama Hataları (Malpraktis)", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 3, s. 223-229.

Tümer, Ali Rıza; Karacaoğlu, Emre ve Akçan, Ramazan (2011), "Cerrahide Aydınlatılmış Onam İle İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Ulusal Cerrahi Dergisi*, Cilt 27, Sayı 4, s. 191-197.

Uludağ, Ayhan (2011), "Hastane Hasta Hakları Kurullarının İletişim Sorunu İçerikli Başvurulara Bakışı: Konya Hastaneleri Örneği", *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences*, Cilt 31, Sayı 3, s. 653-63.

Uludağ, Ayhan (2008), *Sağlık Hizmetlerinde Halkla İlişkiler ve Hastayla Etkili İletişim*, Tablet Yayınları, Konya.

Üçışık, H. Fehim (2012), *Sağlık Hukuku*, 3. Baskı, Ötüken Neşriyat Yayınları, İstanbul.

Yüksel, Canan (2012), "Etik ve Felsefi Açısından Hasta-Hekim İlişkisi", Editör: Nazmi Zengin, *Sağlık Çalışanı - Hasta İlişkisinde Güncel Konular*, s. 7-18, Kardelen Yayınları, Konya.

Yürümez, Yusuf; Çevik, Talip; Yavuz, Yücel (2010), "Hasta Haklarını Biliyor muyuz?", *Akademik Acil Tıp Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, s. 67-71.

Zengin, Nazmi (2010), "Sağlık Hakkı ve Sağlık Hizmetlerinin Sunumu", *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, Sayı 1, s. 44-52.